

Po vsem tem predstavlja zahteva po zemlji še danes eno najrealnejših političnih zahtev kmečkega proletariata. Taka razdelitev pa bi se morala izvršiti dosledno in na vsej veleposestniški zemlji tako, da bi kmetu zagotovila dostojno existenco. Iz izvedbe agrarne reforme pri nas je mogoče črpati v tem pogledu mnoge koristne izkušnje.

Res pa je, da tudi agrarna reforma ne bo mogla dokončno rešiti agrarnega vprašanja in s tem vprašanja agrarnega proletariata. Saj se prav za Slovenijo postavlja vprašanje, ali bi vkljub idealno izvedeni agrarni reformi bilo zemlje za slovenskega človeka dovolj, da bi se mogel dostojno preživljati? „Agrarno vprašanje je sestavni del splošnega gospodarskega napredka“ (prof. Mirković), kot tako ga je treba motriti in v tej smeri iskati tudi za slovensko zemljo in slovenskega kmečkega človeka, ki ga je zajelo kolo gospodarskega propadanja in proletarizacije, uspešnih in smotrnih rešitev.

Vlado Vodopivec.

Kritika

SAMORASTNIKI.

Štefan Zajc

„Naši novejši poeziji se očita, da je slabotna in malodušna, da ni v zvezi z življenjem in njega borbami. ... Ako je umetnost najzvestejša hčerka življenja in če je slabotna in malodušna, mora tičati vzrok temu prikazu v naših razmerah, kajti kako bi rasla smokva na trnju in kako naj rodi kopina grozd! ... Kak narod smo prav za prav mi? Kje je naša preteklost, mati sedanosti in stara mati bodočnosti? ... Kako je narod reagiral na vnani pritisk? Kaj se je premaknilo, katera prememba se je izvršila v njegovi duši, da je postal iz bojevnika (slovanska ovčja narava — bajka) narod hlapčevski, brez samozavesti, noseč tuji jarem pokorno in brez odpora? Prešeren, mislim, je odkril nevede in nehote, instinktivno, skrivnost našega značaja: črtomirstvo. ... V vsakem Slovincu se ponavlja ta poteza v miniaturi, in naša zgodovina nam kaže v celoti isto črto: veliki, kruti in brezobzirni boji — poraz in konec vsega. S povešeno glavo „čez grob bednega očaka nemo borni vnuk koraka“. Hej, Korotanci, najvernejši pristaši Posavca, vi ste najprej spravili svoje kije in prepustili jeklo rji in ščite trohnohi!“

Te Župančičeve besede (LZ 1903, 298 s.) niso zgolj hipne domislice, marveč izvirajo iz najgloblje doživlja njegove generacije, ki je v bistvu pesimistično.

Da imenujemo to generacijo neoromantično, je popolnoma upravičeno, saj je najtesneje povezana z romantiko, zlasti s Prešernovo tragedijo.

„Nevede in nehote, brez psiholoških fines“ je po Župančičevem označil Prešeren naše jedro v dveh skopih verzih: „Tak se zažene, se pozneje vstavi mladenič...“

„Črtomir, naš klavni junak, to si ti, narod naš“, vzklika Župančič, prepričan, da se naša nemoč ne dá opravičiti zgolj z neugodnim geografskim položajem, ker jo povzroča tudi notranji činitelj, naš značaj.

Prešeren primerja mladega človeka s slapom, ki se zažene in končno lenobno zastane. Že njegovo Slovo od mladosti označuje mejo med mladostjo in starostjo s spoznanjem, „de smo brez dna polnili sode“; samo mlad človek torej lahko veruje in se bori za ideale, dokler ne spozna goljufivosti vsakršnega upa in ne resignira. Črtomir je resigniral, tudi Prešeren je resigniral, v resnici veliko kasneje kot je to izpovedal v elegiji Slovo od mladosti, v Sonetih nesreče in v Krstu. S spoznanjem, da sta zanj Čop in Julija izgubljeni, je res v njem rastla resignacija, toda z odpovedjo osebni sreči je rastla hkrati tudi vera v narod in človeštvo, kakršno je mogel šele tedaj s tolikšno silo oblikovati v Zdravljici. Resnično „ustavil“ se je Prešeren šele takrat, ko je v najlepših moških letih tudi telesno izhiral, ne zaradi značaja, marveč zaradi razmer, ki so mu prezgodaj izsrkale orjaško moč.

Vsekakor pa je izhiral tudi pod težo „spoznanja“, ki jo zaslutimo že v Slovesu od mladosti in v Sonetih nesreče. Spoznanja, ki ga je polagoma odtrgalo od „vere star-

šev“. — Čustvo je konservativno in le počasi sledi razumu. Miselna zasidranost v liberalizmu in čustvena zakoreninjenost v religiji sta ga počasi zmleli.

Za vrsto naslednjih generacij „vera staršev“ ni bila problem. Borba za in proti njenemu vplivu v posvetnem življenju je bila v glavnem politična, ne pa svetovnonazorska. Levstikova starostna „izpokoritev“ je prav tako in še bolj kot Prešernova onemoglost v Kranju zgolj posledica boleznih in umazanih razmer, ki je v borbi z njimi prežgodaj izkrvavel. Prvi, ki se je svetovnonazorsko odmikal pa tudi zavestno odmaknil od „vere staršev“, je bil za Prešernom šele Aškerc. Tudi nanj je mislil Župančič v omenjenem eseju, prav za prav so bili prav Aškerc in njegovi somišljeniki, ki je proti njim naperjen ta spis: brezplodno je zahtevati močno umetnost, dokler je življenje, ki naj umetnik iz njega črpa, jalovo in brez moči.

Kar je tu Župančič izpovedal teoretično, je Cankar izoblikoval v vrsti umetnin: umetnik propada v borbi z življenjem, ki mu ne dá dihati. Lepoto, umetnost pa more ubraniti pred pogibljijo le kot revolucionar, kot upornik proti družbi in razmeram, ki upropaščajo vse, kar je velikega.

Cankarjeva generacija je sprejela Prešernovo in Aškerčevo svetovnonazorsko skepso in jo proglasila za osnovo svobodnega gibanja. Toda medtem, ko je Aškerc obtičal v slepi ulici hirajočega liberalizma in se je Župančič zaprl v odmaknjene višine čiste umetnosti, je šel Cankar naprej in našel novo vero: vero v moč trpečega, zasužnjene-ega človeštva.

Tudi Cankar je na vse zadnje izhiral v boleznih in v boju z razmerami, nemalo tudi kot žrtev skepse, spoznal pa je problematiko nove dobe in novega človeka in videl daleč naprej, čeprav je bil čustveno in po slogu ves povezan s svojim časom.

S Prešernom se začenja in s Cankarjem se končuje v našem slovstvu doba, ki jo veže liberalizem. Prešernu je vzel „vero staršev“, Cankarju je vzbudil ob Aškerčevem vzgledu spoznanje, da je vera, ki jo more liberalizem nuditi: vera v svobodo — prazna beseda, dokler nima stvarne vsebine. Resnične in pravične vsebine pa imeti ne more; treba jo je poglobiti z novo vero v človeka, te pa liberalizem, ta doba individualnega kapitalizma ne more nuditi.

Ko se je leta 1935. prvič pojavilo v naši javnosti ime Prežihov Voranc in sem na dušek prebral njegovo delo „Boj na požiravniku“, sem vedel: to je eden temeljnih kamnov, na katerih se gradi nova doba v našem slovstvu. Ta doba nima z neoromantiko in s kakršne koli vrste romantiko nič skupnega, osvobodila se je „vere staršev“, ne drobi se v skepsi, napolnjuje jo nova vera, ki je tako živa in močna, da za pesimizem ni nikjer več prostora. Zdravje in elementarna sila, ki bruhata iz novega doživljanja, oblikujeta tudi nov izraz, diametralno različen od Cankarjevega. Tak stvaren, skop, jeklen izraz srečavamo samo pri Levstiku, tu pa tam pri Aškercu, in zadnje čase včasih še pri kom, ki je povezan s kmetom in z zemljo. Kajti samo nekdo, ki se je od našega ljudstva oddaljil, more trditi, da je naše klavnosti kriv narodov značaj. Meščan, ki mora neprestano dihati zatohlo ozračje naše inteligence, bo kmalu podvomil v npravnstvene in tvorne sile našega organizma. K sreči so se naši največji ljudje rodili na kmetih in se zatekali k ljudstvu in k zemlji, kot da slutijo, kó d bodo črpali moč za svojo tvornost. Celó eden naših najbolj značilnih pomeščanjencev Tavčar je šel na kmete, da je mogel ustvariti Cvetje v jeseni.

Vendar kolikšna razlika med Tavčarjevim in Prežihovim kmetom! Prvi je kralj, drugi je hlapec. Tavčarjeva nedeljska epopeja je vzrastla iz mogočne kmečke samozavesti, Prežihova delavniška tragedija iz ogorčenega tlačanskega ponižanja in sočustvovanja. Obe sta avtobiografski.

„To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih do česar

koli vsadi ljubezen ali pa sovraštvo v srce, to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže.“

To gledanje moderne psihologije „podzavesti“, ki ga je Prežih vpletel v svojo zgodbo Jirs in Bavh, je ključ do razumevanja njegove umetnosti.

Prežih se je pojavil prvič res šele pred petimi leti, pod drugim, predvsem pa pod praviim imenom pa je nastopal že pred vojno. Sprva menda je pisal v Domačega prijatelja, od leta 1913. se je oglašal v Ljubljanskem Zvonu, po vojni se je pridružil tudi socialnodemokratskemu družinskemu mesečniku Pod lipo. Nekaj povesti, zlasti vse Zvonove, je pred petnajstimi leti zajel v svojo prvo zbirko Povesti, ki je izšla kot prvi zvezek Laposlovne knjižnice. Zadružni založbi, ki je to knjižnico osnovala za delavstvo, so se zdele, kot je naglašeno v predgovoru, te povesti „najprimernejši uvod v ono vrsto knjig, ki jih namerava izdajati“. Anton Kristan prišteva avtorja v oceni zbirke med najkrepkejše delavske pisatelje, poudarjajoč, da ga je prav njegov delavski poklic ohranil okolju, v katerem je začel. „Živi še vedno na kmetih, v tovarni, v stalnem stiku z delavcem in kmetom.“ (Pod lipo 1925, 93.)

Če kdo primerja to poprejšnje delo s sedanjim, Prežihovim delom v Sodobnosti, z lanskim romanom Požganica in z letošnjo zbirko Samorastniki, mu ni mogoče prezreti ogromnega pisateljevega podviga v teku zadnjih let. Snov je ostala ista: naš kmet in naš delavec, razlika pa je kakor med fotografijo in umetniškim portretom. Kar je bil nekoč veren referat, je danes sociološko in psihološko poglobljena umetnina, ki simbolično raste iz enkratnega v nacionalno in občečloveško tipičnost.

Josip Vidmar je v uspeli študiji o Prežihovem Vorancu, ki uvaja letošnjo njegovo knjigo, avtorjevo delo dobro zadel, ko je opozoril v zvezi z njim na njegovo avtobiografsko izpoved Borba iz prve zbirke. Motive in osnovna naziranja te preproste povesti, ki v prvi osebi očitno verno opisuje avtorjevo mladost, srečujemo vedno znova v novelah in potopisih iz Sodobnosti pa tudi v Požganici, v kolikor tá zajema življenje na kmetih. Za bogata izkustva o delavstvu in njegovi problematiki Požganica v omenjeni prvi zbirki in v ostalih delcih te prve dobe nima pravih zarodkov, čeprav je že v tej prvi pisateljevi fazi vidno avtorjevo hlastno prizadevanje, kako zgrbiti čim več pestrih proletarskih usod. Vsekakor pa podaja te usode bolj razumsko, čustveno je in ostane med kmeti, kot da njegovih bridkih mladostnih doživetij nobena kasnejša bolečina ne more prekričati.

Osem kmetskih povesti, ki jih je sprejel v zbirko Samorastniki,* se po večini nanašajo na vtise iz detinstva.

Spoznanje ponižanja in krivice mu je v zgodnji mladosti iztrgalo vse utvare, s kakršnimi se slepe mladi in stari otroci, da morejo voljno prenašati hlapčevski jarem. Zato je njegova vera v nujnost boja proti nasilju in krivici svobodna in močna kakor samorastna setev, ki se je zgrabila z okolico.

Njegovi Samorastniki imajo dvojno simboličen pomen. Niso to samo pankrti zaničevane, zavržene matere, ki izpodkopujejo ugled mogočne karniške kmetije, hkrati so to tudi nosilci nove vere, ki se razrašča po domači zemlji.

Prežihov Voranc je rasel „pod vznožjem Uršlje gore na njeni nicinski strani“ in je „s hrepenjem nicinskih ljudi po soncu, po svetlobi... že od svojega prvega spomina hrepenel za temi Belimi vodami“. Bele vode zganemu otroku, živečemu v mračni globeli med gozdovi in gorami, niso pomenjale samo koščka sončne zemlje, marveč

* Prežihov Voranc, Samorastniki. Koroške povesti. Naša založba. Ljubljana 1940. Knjigo je opremil grafik Mlakar Milan, natisnila Delniška tiskarna d. d. v Ljubljani. Str. 220. Vsebina: Uvod, Boj na požiravniku (prvič objavila Sodobnost 1935), Jirs in Bavh (Sd 1936), Vodnjak (Pod lipo 1925), Ljubezen na Odoru (prvič objavljeno), Pot na klop (Sd 1939), Prvi spopad (=Prvo srečanje, Sd 1938), Odpustki (Sd 1935), Samorastniki (Sd 1937).

hkrati ž njo vso tisto lepoto, ki si jo je mogel komaj predstavljati. Kot pravi v potopisu *Od Kotelj do Belih vod* (Sodobnost 1938), so bile nekoč tod okrog mogočne svobodne kmetije, potem pa jih je pokupil tuj grof, in kamor sega danes oko, povsod sami grofovi gozdovi. To je v tistem delu koroške dežele, „v katerem zbira Meža svoje studence. Na desno se vzdigujejo skalnate stene široke in ponosne Pece, pod katero dremlje kralj Matjaž...“

Župančič obtožuje v omenjenem eseju Korotance, zakaj da so „prepustili jeklo rji in ščite trohnobi“. V pesmi o kralju Matjažu z bridkim podsmehom oživlja takšnega „Črtomira“, ki se prestraši rožljanja Matjaževe vojske in zbeži v trenutku, ko bi ga lahko obudil in rešil ž njim narod suženjstva.

Kaj so res takšni slabiči ti naši ljudje?

V potopisu *Od Meže do Poljane* (Sodobnost 1940) omenja Prežih tudi Turške okope — plod tlačanskega znoja —, ki vežejo grad Javornik ob Guštanju z gradom Šrotnekom pod Uršljo goro. Največji okop da je na Prežihovem vrhu „tabor“. Pri Šrotneku opozarja na vdolbino v zidovju, „v kateri bi človek ne mogel niti dobro sedeti niti dobro ležati, v kateri pa je po ustnem izročilu prečepel podložni kmet Prežih celih sedem let zato, ker je graščaku ukradel divjega merjasca...“

Realnejša od votline pod Peco je ta vdolbina in verjetnejši od kralja Matjaža je ta Prežih. Njegovo trpljenje je rastlo od rodu do rodu, dokler se ni nekoč nekje znašel potomec, ki se je prebudil v spoznanju samorastniške matere, „da mora sprejeti trpljenje kot neizogibni boj proti krivici in da mora v tem, čeprav neenakem boju tudi zmagati“.

Prežihov se zaveda osnovne resnice, da sta beda in ponižanje njegovega rodu posledici družbenega reda. Zanimajo pa ga tragične okoliščine, ki so bile odločilne pri prodaji vsake posamezne hube. „Na te stvari mislim. Zakaj? Ker diha ravno v teh posameznih zgodbah toliko močnega, pristnega, sočnega ljudskega življenja, da nam je treba samo narahlo prisluhnuti, pa že čujemo odmev razpada gorskih selišč, življenja celih rodov, ki so živeli in še živijo po Koroškem. Brez poznavanja tega notranjega življenja je... teorija le suha, topa veda, ki nas ne more nikoli zagrabiti s tisto srčno silo, da bi nas potegnila za seboj, kakor nas zagradi, če jo povežemo z vsemi odenki našega vsakdanjega človeškega življenja...“

Teorija, ki jo je v zvezi s tem spoznanjem leta 1937. razpredel v *Samorastnikih* (Sodobnost, str. 508—10), ga je končno prisilila, da jo je v ponatisu v zbirki črtal, če je hotel biti sam sebi zvest. Čemu razpravljanje, ko neposredno življenje toliko močnejše učinkuje! Toda tudi brez tega teoretičnega vrinka ostaja ta vsebinsko pretresljiva novela, ki simbolično zaključuje zbirko, po obliki vendarle bolj literarna in manj življenjska od prve: Boj na požiravniku po svoji mogočnosti, pretresljivosti in umetniški dognanosti ne predstavlja samo najmočnejšega Prežihovega teksta, marveč hkrati eno naših najpopolnejših epskih del sploh in eno izmed del svetovnega formata. Če bi Prežihov ne napisal prav nič drugega kakor to, bi ga morali uvrstiti med temeljne graditelje naše umetnostne stavbe. Dalo bi se sklepati, da je to, čeprav ne fotografsko točen, vendar najgloblji izraz njegovih mladostnih doživetij, tako da večina ostalih motivov le bolj razširja problematiko ali snov, ki je že tu nakazana.

Kakor v *Borbi* prikazuje tudi tukaj nadčloveško trpljenje kmečke družine v boju za kruh. Avtorjevega očeta, grofovskega najemnika, je tu zamenjal bajtar Dihur, čigar muke so tem krčevitejše, ker se bori za vsako ped lastne zemlje. Vidni sovražnik ni več grof, oziroma njegov oskrbnik, temveč mokrotna ilovnata zemlja, podtalno premrežena z vodnimi „požiravniki“, ki uničujejo njeno rast. To ni mrtev nestvor, ki se dá obvladati, živa pošast je, ki požrešno golta gnoj in znoj. „Zdelo se je, da se njene lakotne ilovnate čeljusti požrešno stegajo po samem Dihurjevem rodu, srkajo za njegovim mozgom in za njegovo krvjo, zakaj rod za rodom je postajal bolj krmežljiv.“

Podobno dramatičen, čeprav manj tragičen in pretresljiv kot spopad Dihurjev s požiravniki je „Prvi spopad“ Čarnoglavov s težko gonljivo ročno mlatilnico. Tudi ta nestvor, ki jim požira moč in znoj do onemoglosti, je poosebljen.

Slično kakor ti dve sovražni sili doživlja v Jirsu in Bavhu Voranc kot otrok gospodo. Ko zve od očeta, da je ona lastnica denarja, ki uravnava ceno ter odloča o usodi ljubljenih volov, jo zasovraži „s prvim sovraštvom svoje mlade duše“. Pred njim vstaja privid: „Iz pošastnih senc Karavank se je dvignila grda prikazen z razkrcenimi, smrdljivimi čeljustmi... Pravljičnost mesečine se je pogreznila v prepad...“

Kakor v prvi je tudi v tej noveli živo prikazana povezanost, skoraj zraslost kmečkega človeka z živino in s tem v zvezi krutost boja za kruh, ki narekuje kmetu, da žival pa tudi človeka, ki mu najzvesteje služi, izčrpava in trpinči do smrti.

Krut je tak kmet, kot je kruto življenje ž njim. Pastirček, ki je pobegnil od tujega gospodarja, ker ni več prenesel muk in krivic, se tri dni skriva sestradan na podstrešju, ker si ne upa očetu pred oči, dokler ga ta ne iztakne med cunjami, premlati do nezavesti in končno prisili, da se vrne in poniža pred gospodarjem. Toda božjastnost, ki se odtlej pri njem pojavlja, ga ne izučí, da bi kasneje tudi sam ne premlatil do nezavesti svojega sina, da bi z udarci ne „strgal“ vola in ne dopustil, da se mu žena izmuči do smrti.

Mrk je tak kmet, ki neprestano gara, ljubezni in bolečine ne zna izražati. Dihurka umre v času, ko je najbolj nujno, da se zorje njiva „bradavica“, če hoče priti repa še o pravem času v zemljo. Dihurjeva žalost je označena z enim samim nemim stavkom: „Ko so jo nesli pogrebci čez polje, je še vedno tičal merjasec v brazdi nezorane „bradavice“.“

Božjastnost ga ne izučí, tudi izguba nadvse nujnega vola ne, ženina smrt mu narekuje: odkar je hči namesto nje za gospodinjo, je več ne tepe. Toda ko nekoč pri kopanju krompirja ponevedoma preseka sadež, jo udari po glavi, da se zruši. Takšno ceno ima zanj ta težko prigarani sadež, ki ga leži pri sosedu na kupe.

Kot je Dihurju neomajljiva vera v boga, tako mu je nedotakljiva tudi tuja lastnina. Ko ga obdolže tatvine krompirja, se upre „kakor pošast“. Grozoten je njegov preudarni, žilavi mir, s kakršnim bije po sinovih, ko mu priznata tatvino. Oče in sinova — dva svetova, dvoje moralí.

Sto in sto usod kriči iz miru, ki ž njim prenašata otroka očetove udarce. Takšno, še bridkejše mučeništvo je Metino v Samorastnikih.

Trpljenje Prežihovih junakov je heroično, ker je plod neizprosne, do skrajnosti odporne in žilave borbe za pravico do življenja. Zato ne poznajo omahovanja. Okleva edinole gruntarjev prvorojenec Ožbej: ljubezen do Mete in vezanost na grunt — dve nasprotujoči sili ga meljeta v slabiča.

Ožbej je tih odgovor na Župančičev problem črtomirstva. Moč ostalih pa je enotna, njihova strast je en sam elementaren izbruh prirodne sile. Tesno so zrastle s naravo, najsi se bore z njo, najsi se ji vdajajo.

Dihurjeva borba s požiravnikom se ponavlja v Borovnikovi borbi za studenec (Vodnjak). Oba pogineta na enak način, vendar je tudi v tem primeru opis v prvi povesti pretresljivejši.

„Pospravite zemljo s krompirja in ogrobajte ga“, so zadnje Dihurjeve besede v smrtnih bolečinah. Enako nepatetično umira poštenjak Žvap v satiričnih Odpustkih in preklinjač Gašper v groteskni Poti na klop; zadnji je naravnost ginljiv v svoji robati obzirnosti.

Vsi ti zgaranci so plastični, kljub vsem slabostim z veliko ljubeznijo prikazani, tipično naši ljudje. Kot da je vsak — kos avtorjevega očeta in kos avtorjeve mladosti.

Skoparitneža Vožnika, ki se k njemu zateče umirajoči Svetneči Gašper, takole predstavlja: „Pramenaste kocine plev, res in prahu so mu visele od že itak zaraščene obraza in le tri luknje so pričale, da ima ta pošast usta in dvoje oči.“ Končno se izkaže, da ima tudi nekaj kakor srce, vendar je način, kako je ta malogibni možakar prikazan, takšen, da se zdi, da ne raste več iz mladostnih osnov, kakršne naj bi bile, tudi na podlagi že omenjene avtorjeve lastne izjave sodeč, odločilne za vse njegovo življenje. Soroden je prikazu zadnjih dveh letošnjih zgodb iz Sodobnosti (Kurjak, Vetrnik). Ti podajata le kos zanimivega, močnega življenja, ki pa je docela samostojno, brez vidnega idejnega ožilja, ki naj bi utripalo s Prežihovim srcem in hotenjem.

Semkaj spada v glavnem tudi Ljubezen na odoru, poleg Boja na požiravniku vse-kakor najsočnejše delo te zbirke. Kot da se je avtor ob mogočni simbolični pojavi samorastniške matere Mete preplašil, da ga utegne taka umetnost odtrgati od zemlje v idejno abstraktnost, tako je ta, po postanku zadnja novela vsa natrana s sokovi zemlje in čutnosti in kar puhti od zdrave strasti. Kakor v Meti je tudi v Radmanci ljubezen sila, ki raztrga vse vezi, le še bolj zahtevna je, bolj konkretna in brezobzirna. Čeprav je tu problematike več v dejanju ko v besedah, vre in prekipeva, podobno kot v Samorastnikih, iz naturalistične zgradbe v simbolično visoko pesem naši neizčrpnj zemlji, plodni ženi, materi.

Črtomirski Ožbej je izhiral, mogočnih Karnic so se polastile tuje roke, Metini otroci „pa so se razsuli ko mravlje po lesovih, po žagah, po jamah in po hubah. Po vseh koritih in bregovih so posejani, od koder tečejo bistre vode proti Dravi. Najprej jih je bilo devet, danes pa raste že četrti rod, kmalu bo peti na vrsti, cela vojska, ki oblega, izpodjeda, zasega Karnice...“

Ta zgodba o Meti in njeni samorastni žvoti je Prežihu donela iz brezzobih ust Metine hčere kakor „globoka molitev in težka kletev iz osrčja visoke in široke obirske gore“. Kakor molitev in kletev nešteti rodov done tudi zgodbe o Dihurjih, Žvapih, Čarnoglavih, Svetnečih Gašperjih, o Jazbincih v Požganici. Nekatere kakor Odpustki, Vodnjak, Prvi spopad so zajete bolj s površja, druge izvirajo prav iz osrčja naše zemlje in našega človeka. Kot je silen značaj tega žilavega zgaranca, tako je močna tudi umetnikova beseda. Njena plastičnost in polnokrvna metaforika živi, le tu pa tam se zdi, da je krepki naturalizem hotoma posiljen, iskan.

Barvitost in sočnost Prežihovega izraza bi zaslužila posebno študijo. Tu le eno opozorilo: njegovo bogastvo usiha z odmikanjem od kmečke grude. Primer: Požganica, kjer tiči vzrok nemara tudi v obširnosti teksta, tako da je nekaj snovi ostalo še v surovem stanju.

Še nekaj, na kar je opozoril že Vidmar: Prežihova epska širina. Njegova moč je v dejanju, ne v opisovanju in razglabljanju. Tudi ne v liričnem občutju. To Prežih komaj prizna. Naravo občuti v gibanju, redko v stanju. Življenje zasleduje dinamično, zato ga zgrabi v nasprotjih in ga razume.

Prežihov pojav dokazuje, da korotanski vnuk ne koraka s „povešeno glavo“ „čez grob bednega očaka“. Že njegovo dosedanje delo je odkrilo elementarno silo, ki vre v našem človeku. V današnjih dneh, ko je nasilje resničnosti skoraj premagalo umetnost, čakajo Samorastniki kot živ kažipot, kam moramo, da ne utonemo v črtomirstvu.